

Ефективність національної економіки (частина 1)

Національна ринкова економічна система є самодостатньою, якщо вона побудована на принципах продуктивного й ефективного функціонування праці та капіталу. Досвід країн із ринковою економікою свідчить, що для продуктивного й ефективного функціонування праці та капіталу необхідно забезпечити економічні свободи людини, простоту контрактних відносин, правовий захист приватної власності. Результатом економічної діяльності є створення валового продукту виробником і національного продукту країною загалом. При тому продуктивність праці та капіталу, ефективність виробництва продукції є основними критеріями оцінки і самооцінки господарської діяльності, яка здійснюється співставленням національних витрат праці та капіталу зі створеним національним продуктом.

Державні та регіональні органи статистики регулярно проводять аналіз із метою отримання даних про господарську діяльність фірм і громадян – обсяги виробництва, розміри доходів, структуру попиту і пропозиції, рівень установлених ними цін тощо, і узагальнюють їх на рівні регіонів і країни. На основі отриманих даних розраховують різні макроекономічні показники, які в сукупності характеризують стан національної економіки загалом та її окремих регіонів зокрема.

Чи не найважливіший показник, який розраховується у системі національних рахунків на рівні всієї країни, і є базовим у розрахунках інших показників – це валовий випуск національного продукту

$$B = Q_{\text{ц}}$$

де Q – фізична кількість товарів, робіт і послуг,
 ц – ціна одиниці товарів, робіт і послуг.

Його розрахунок є основою аналізу економічних і соціальних процесів, виявлення тенденцій поступу економічної системи загалом, обґрунтування економічної і соціальної політики. Річ у тому, що валовий випуск повинен задовольнити потреби відновлення і розширення виробництва, а також матеріальні та духовні потреби суспільства. Задоволення цих потреб залежить від кількості та структури створеного продукту, витратності й прибутковості його виробництва. Фізична кількість та вартість створеного продукту дають змогу оцінити, наскільки національна економічна система відповідає основним принципам ринкової економіки, тобто ефективності функціонування праці та капіталу, гуманізації соціальних відносин. Показник валового випуску B характеризує натуральну Q і вартісну $Q_{\text{ц}}$ форми товарів, які є предметом споживання і розподіляються за призначенням. Вартісна форма валового випуску $Q_{\text{ц}}$ містить два дуже важливі показники: вартість частини продукту на відшкодування

матеріальних затрат Φ та вартість частини продукту для споживання D , або чистий продукт.

Результативною ознакою виробничого функціонування праці та капіталу країни є валовий випуск товарів, робіт і послуг. Його величина залежить від кількості та якості задіяних у виробництво праці та капіталу.

Валовий випуск – це вартість національного продукту, створеного протягом певного періоду всіма задіяними чинниками національних продуктивних сил.

Вартість валового національного продукту містить вартість національних витрат, тобто вартість задіяних основних елементів продуктивних сил. Валовий випуск B розглядають як функцію валових витрат B^* : $B = F(B^*)$, або функцію продуктивних сил країни. Аргументами функції, тобто витратами, є вартість праці зайнятих – T , вартість основного капіталу – K , вартість оборотного капіталу – O , а їх взаємодія описується виробничою функцією:

$$Ov = F(T, K)$$

де v – коефіцієнт оборотності оборотного капіталу.

Застосовуючи такий методологічний підхід, національна економіка повинна аналізувати не лише частину продукту, спрямовану на споживання D , яку називають валовий внутрішній (національний) продукт $D = \text{ВВП}$, а й частину продукту, яка відшкодовує затрати на виробництво O . Це важливо щодо ефективності використання всіх видів ресурсів, зокрема обігових, трудових, фінансових, основного капіталу тощо. Не менш важливо простежити розподіл ВВП та забезпечити виробникам повернення і нагромадження основного капіталу, відтворення і підвищення кваліфікації кадрів, створення інноваційних, інвестиційних фондів тощо. За ефективного функціонування економіки, підприємства не повинні відчувати дефіциту обігового капіталу, фонду заробітної плати, а бюджет держави – недостатніх надходжень у доходну частину. Якщо підприємства не мають або мають недостатньо обігового капіталу, хронічно затримують виплати заробітної плати, не сплачують вчасно податків до бюджету держави, то страждає економіка загалом. Ці негаразди можуть спричинятися невідповідною до вимог об'єктивних законів національною економічною політикою, надмірною гіперболізацією власних інтересів виробниками, державними чиновниками, фінансовими структурами, що призводить до дисбалансу між формами валового випуску: вартісною Q_v і грошовим оборотом G . Економічні закони вимагають, щоб вони були у постійній рівновазі:

$$B = G \text{ або } Q_v = G$$

Права G і ліва Q_v частини рівняння визначають зміст макроекономічного управління і регулювання, зокрема, поєднання грошової (монетарної) і бюджетної (фіскальної) політики, формування і використання

всіх видів національного капіталу, оптимізацію структури готового національного продукту через реструктуризацію економічної системи, встановлення оптимальних пропорцій у системі виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Одним із найважливіших принципів успішного функціонування ринкової економіки є продуктивне використання задіяного капіталу і робочого часу. Продуктивну силу (продуктивність праці одного зайнятого V_m і капіталовіддачу одиниці основного капіталу V_k одиниці трудового й основного капіталу) можна розрахувати, використовуючи застосовані до цього позначки.

1. Продуктивність одного зайнятого V_m :

$$V_m = V / T$$

Обсяг виробництва V за чисельності зайнятих T і часу роботи t визначають з рівняння $V = T v_m t$, тобто обсяг виробництва продукту прямо пропорційний чисельності, продуктивній силі одного зайнятого і часу праці.

2. Продуктивність одиниці основного капіталу v_k :

$$v_k = V / K$$

Обсяг виробництва V за кількості основного капіталу K і часу роботи t визначають з рівняння $V = K v_k t$, тобто обсяг виробництва продукту прямо пропорційний кількості основного капіталу, віддачі одиниці основного капіталу і часу роботи.

Важливим принципом ринкової економіки є ефективність використання задіяного капіталу на виробництво одиниці продукції, яка вимірюється відношенням вартості задіяного національного капіталу K до вартості створеного або реалізованого продукту V :

$$\kappa_v = K / V$$

Результат відношення κ_v характеризує кількість затрат, яка міститься в одиниці продукту вартістю 1 грн.

Ефективність виробництва одиниці продукції κ_v є оберненою функцією продуктивної сили одиниці задіяного капіталу трудового v_m , основного – v_k , або трудового і основного – v : $\kappa_v = 1/v$, тобто чим вища продуктивна сила одного зайнятого, тим менші затрати капіталу в одиниці продукту, отже, більший прибуток.

Вартісна структура створеної одиниці продукту чи валового продукту охоплює:

– питому вартість (одиниці продукту) або валову вартість сировинно-матеріальних затрат;

- питому або валову вартість затрат праці (оплату праці одного і всіх зайнятих);
- частину перенесеної вартості основного капіталу (амортизацію);
- прибуток, якщо ціна реалізації продукту вища за сумарну вартість затрат.

Отже, зменшення затрат за незмінної ціни реалізації продукту або її зростання забезпечує зростання прибутку.

Аналогічно можна розраховувати матеріаломісткість продукту чи одиниці продукції, енергомісткість, трудомісткість та ін.

Розрахунок цих параметрів дає змогу визначати стан виробництва у певній галузі, регіоні, підприємстві та вживати заходів для покращення виробництва, якщо в цьому виникає потреба.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.
6. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 512 с. (Альма-матер).
7. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України : Національна макроекономіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : Академвидав, 2003. – 368 с. (Альма-матер).

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент